Müñ kere minnetdar

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 января, 2025
Müñ kere minnetdar MÜÑ KERE MINNETDAR

Ýurdumyzda ýalan-ýaşrygyñ sesi batly çykýar. Bu kerwene Kylyçdarogly hem goşuldy. Jogabymy iñ soñunda berjek, ilki ýazasym gelýän zatlar bar:
Lozana töhmet atýarlar. Ýalan-ýaşryklaryny «käşgä grekler ýeñiş gazanan bolsa bolmaýarmy» diýmäge çenli dirediler.
Sewr ylalaşygynyñ janköýerlerine kürt diasporasy-da goşuldy. Lozanyñ ýüzünji ýubileý ýylyna protest bildirdiler: «Sewriñ güýje girmegini isleýäris!»
Imperialistik oýnatgylara Atatürk jogap bersin – çünki ol 1927-nji ýyldaky nutugunda Sewr bilen Lozan şertnamalaryny deñeşdirdi:
Trakýa serhedi:
Sewr: Çatalja zolagyndan biraz ilerdäki Podima-Kalikatrýa (Çatalja) zolagy.
Lozan: Garagaç hem bizde bolmak bilen Meriç zolagy.
Izmir myntykasy:
Sewr: Serhet Guşadasy, Ödemiş, Salihli, Akhisar Kemer töwereklerinden geçmeli we peýdalanma hukugy Gresiýa berilmeli.
Lozan: Bular ýaly meseleleriñ gürrüñem edilmedi.
Siriýa serhedi:
Sewr: Karataşdan başlap Osmaniýäni, Bahçäni, Gaziantepi, Birejigi, Urfany, Mardini, Nusaybini, ep-esli günortada

Siriýanyñ çäginde goýýan serhet.
Lozan: Şumatky serhede süýşüldi. (Hataý soñundan watana birikdirildi).

Yrak serhedi:

Sewr: Mosul welaýatynyñ demirgazyk serhedi.
Lozan: Seretmek soña goýuldy…

Kawkaz serhedi:

Sewr: Türk-ermeni serhedi Garadeñziñ kenarynda Giresunyñ gündogaryndan başlan, Erzinjanyñ günbataryndan we günortasyndan, Almaly, Bitlis we Wan kölüniñ günortasyndan geçýär we birnäçe ýerde Umumy uruşdaky türk-rus serhedini dowam etdirýän zolak.
Lozan: Bu mesele ýom-ýok edildi.

«Kürdüstan»:

Sewr: Ýewfratyñ gündogaryndan Ermenistan, Yrak, Siriýa aralygynda galan myntyka üçin Soýuzdaş döwletleriñ delegasiýalaryndan düzülen komissiýa awtonomlygyñ üstünde işlär. Bir ýylyñ dowamynda eger halk köpçüligi islese, Türkiýeden bölünip aýrylyp biler.
Lozan: Hiç bir ýagdaýda sözem açdyrylmady.

Bogazlar myntykasy:

Sewr: Rumeliniñ (Trakýa) ähli ýerleri. Anadolynyñ Adalar deñiziniñ üstünde Izmir myntykasynyñ başlaýan ýerräginden Bursanyñ we Iznigiñ demirgazygyndan, Sapança kölüniñ günbatar ujundan Aha Badr deresiniñ agzyna giden myntyka. Bu sebitlerde goşun saklamak we harby herekete geçmrk hukugy Soýuzdaş döwletlere degişli.
Lozan: Gelibolu ýarymadasy bilen Çanakkale kenaryndan ýigrimi kilometrlik myntyka, Bosforyñ iki tarapynda kenardan 15 km uzaklykdaky myntyka, Mermer deñizinde Emiraly adasyndan başga adalar Imroz (Gökçeada), Tenedos (Bozjaada) adalary goşun bölümlerinden arassalanan ýagdaýda bolmaly. (1936-njy ýylyñ Montrýo ylalaşygy muny soñlandyrdy).

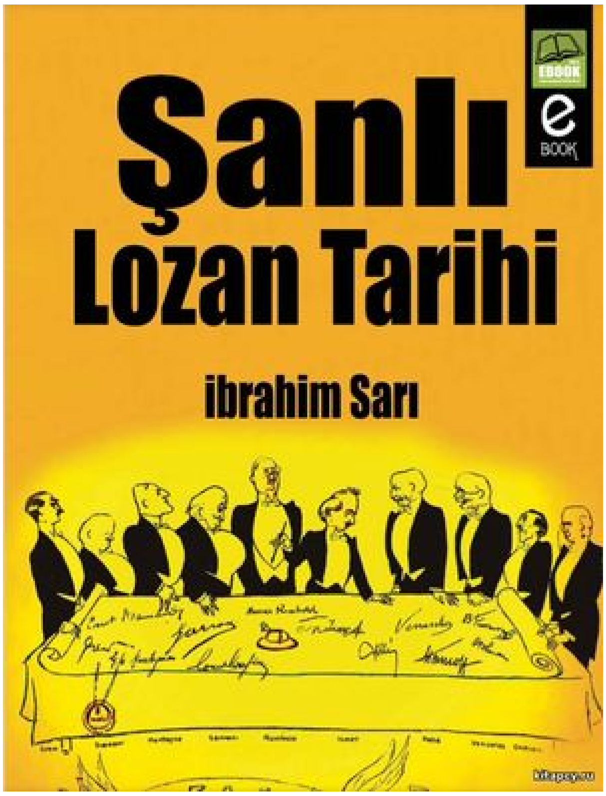

Ykdysady agalyk myntykalary:
Sewr: Fransuzlaryñ agalygy Siriýanyñ serhedi bilen Adana welaýatyna ýakyn günbatar-demirgazyk serhedi we Kaýseri bilen Siwasyñ demirgazygyndan geçýän Muşdan başga şol posýologa golaýlaşandan soñ Jizrä gidýän myntyka.
Italýanlaryñ agalygy: Izmit ýarymadasyndan çykandan soñ Afýonkarahisara çenli Anadoly demirýol liniýasy we ol ýerden Erjiýes dagynyñ etegine çenli barýan zolak bilen Izmir myntykasy, Adalar deñizi, Ortaýer deñzi we Fransuz myntykasynyñ arasynda galan sebit.
Lozan: Hiç bir ýagdaýda sözem açdyrylmady.

Stambul:
Sewr: ylalaşyga gyşarnyksyz eýerilmedik ýagdaýynda Stambulam biziñ elimizden alynmalydy…
Lozan: Agzatdyrylmadam!

Kapitulýasiýalar:
Sewr: Angliýanyñ, Fransiýanyñ, Italiýanyñ, Ýaponiýanyñ wekilçilik edýän dört agzadan ybarat komissiýa kapitulýasiýalardan peýdalanýan beýleki döwletleriñ hünärmenleri bilen bile täze usul hödürlär
Lozan: Kapitulýasiýalaryñ islendik görnüşi doly we hemişelik ýatyryldy.

Uzatmaýyn. Netijede:
Kylyçdaroglynyň samsyklamalaryna jogap bermegiň ýerine dört günläp Lozan barada ýazyp, hakykatlary ýoýýanlara garşy doguçyllygyň hatarynyň güýçlenmegini isledim.
Beýik halasgärimiz Atatürke müň kere minnetdarlyk bildirýärin. Gynansak-da, onuň gurup giden partiýasynyň ýolbaşçylar düzümi häzir Lozanyň taryhy ähmiýetine-de düşünesi gelmeýänler tarapyndan gurşalan ýagdaýda…
Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 28.07.2023 ý. Taryhy makalalar